

S

SUNNUNTAI-
SUOMALAINEN



16



17



18



19



20



21



22



23



24



25



26



27



28



29



30

● Psykologi Carney Landis merkkasi tussilla koehenkilöiden kasvojen lihakset ja tutki heidän ilmeitään oudoissa koetilanteissa.

Hirviökokeet

Psykologian historia on täynnä epäinhimillisiä tutkimuksia.

"Freud ajatteli, että kudoksen poistaminen nenästä vähentäisi itsetyydytystä."

TEKSTI AINO ELOMÄKI
KUVITUS ANNIINA LOUHIVUORI

Kun psykologia ja sosiaalipsykologia olivat uusia tieteenaloja 1900-luvun alussa, niiden tutkimus oli villiä. Tieteen nimissä tehtiin epäeettisiä ja kammottavia kokeita, joissa osallistujien kärsimystä tai eettisiä näkökulmia ei otettu huomioon.

Vanhimmat esimerkit ovat 1890-luvulta, mutta epämääräisiä kokeita tehtiin vielä 1970-luvullakin, vain runsaat 40 vuotta sitten.

FREUD HOITI MASENNUSTA NENÄLEIKKAUKSELLE

27-vuotias **Emma Eckstein** haki psykoanalyttikko **Sigmund Freudilta** apua lievään masennukseen ja maha-vaivoihin 1890-luvun lopulla. Freud kuitenkin diagnosoi Ecksteinin ongelmiksi liiallisen itsetyydytyksen ja hysterian, joita hän päätti hoitaa kokeellisella leikkauksella.

Freudin ystävä, korva-, nenä- ja kurkkutautilääkäri **Wilhelm Fliess** uskoi, että nenä on yhteydessä sukupuolielimiin. Siksi Freud ajatteli, että kudoksen poistaminen Ecksteinin nenästä vähentäisi itsetyydytystä.

Eckstein leikattiin paikallispuudutuksessa ja kokaiinin vaikutuksen alaisena. Leikkaus epäonnistui kammottavasti. Ecksteinin kasvoista tuli epämuodostuneet. Lisäksi hän alkoi kärsiä jatkuvasta nenäverenvuodosta.

Freud ajatteli, että verenvuoto oli hysteriasta "toiveverenvuotoa". Psykoanalyttikko uskoi, että vuodon avul-

la Eckstein toivoi saavansa Freudilta huomiota ja hyväksyntää. Kaiketa huolimatta Eckstein jatkoi Freudin psykoanalyysiterapiassa ja opiskeli myöhemmin itse terapeutiksi.

Tapaus ei juuri hetkauttanut Freudin arvovaltaa, vaan miehestä tuli yksi maailman tunnetuimmista terapeuteista. Hänen kunniakseen on perustettu muun muassa kaksi museota, ja moni tunnistaa kuuluisan lääkärin jo tämän kuvan perusteella.

Freudin nenäleikkaus on yksi häpeäpillku psykologisten kokeiden historiassa, arvioi Jyväskylän yliopiston psykologian professori **Aarno Laitila**.

Psykoanalyttikkojen yhteisö on todennäköisesti joutunut pohtimaan, mitä pitäisi ajatella siitä, että keskeinen oppi-isä on hairautunut tällaiseen, hän sanoo.

Osasyynä erikoiseen leikkaukseen oli se, että Freudin kumouksellisilla näkemyksillä ei ollut juuri ymmärtäjiä, Laitila uskoo. Tuolloin lääkäri Fliess oli yksi ainoista, jotka halusivat tehdä yhteistyötä Freudin kanssa.

Tämä kuvaa sitä, etteivät tutkijat ja tiedemiehet ole perusinhimillisten lainalaisuuksien ulottumattomissa. Hekin kaipaavat tunnustusta. Freud ehkä koki saavansa sitä Fliessiltä.

Tapahtumasarja on kuitenkin karu, eikä sen sijoittuminen 1890-luvulle selitä kaikkea.

Jo tuolloin monet lääketieteen asiantuntijat olisivat voineet kumota Fliessin päättelyn.

Myöhemmin psykoanalyttikko ja lääkäri riitautuivat, kun heidän näkemyksensä alkoivat erota.

KOEHENKILÖT PANTIIN TAPPAMAAN ROTTIA

Yhdysvaltalainen psykologi **Carney Landis** oli kiinnostunut kasvonilmeistä. Hän halusi saada selville, ilmaisevatko kaikki ihmiset tunteita samalla tavalla.

Tutkimus toteutettiin Minnesotan yliopistossa Yhdysvalloissa vuonna 1924. Landis kutsui vapaaehtoisia tutkimushenkilöitä kokeisiin. Hän merkkasi koehenkilöiden kasvojen lihaksen mustilla merkeillä ja yritti saada heissä aikaan tunteita. Koehenkilöt muun muassa kuuntelivat jazzia, katsoivat pornokuvia, koskettelivat matelijoita ja haistelivat ammoniakkia.

Lopuksi Landis toi huoneeseen rotan ja pyysi koehenkilöä tappamaan sen puukolla. Kukaan ei suostunut heti, mutta taivuttelun jälkeen kak-

si kolmesta ihmisestä katkaisi rotan kaulan. Jos koehenkilö ei suostunut, hän joutui katsomaan, kun Landis teurasti rotan.

Kokeen kaikki osat valokuvattiin. Kuvista Landis huomasi, että kaikki ilmaisevat tunteita erilaisilla tavoilla. Myöhemmin Landisin tutkimusta on arvosteltu paitsi metodien vuoksi myös siksi, ettei rotan tappaminen välttämättä tuo esiin kaikilla samaa tunnetta. Tutkimustulosten ajatellaankin kertovan lähinnä siitä, että ihmisillä on taipumus noudattaa heille annettuja käskyjä, olivatpa ne miten outoja tahansa.

Erikoinen koe ei juuri vaikuttanut Landisin uraan, vaan hän jatkoi tutkimustyötä ja suoritti myöhemmin tohtorintutkimuksen.

"VARTIJAT" KIDUTTIVAT "VANKEJA"

Yhdysvaltalaisen Stanfordin yliopiston vankilakoe on yksi kuuluisimmista psykologian alan kokeista. Se tehtiin vuonna 1971, kun **Philip Zimbardo** halusi tutkia psykologisia valtasuhteita vankilaympäristössä.

Koehenkilöinä toimi 24 nuorta miestä, jotka jaettiin sattumanvaraisesti vangin ja vanginvartijan rooleihin. Tutkijat rakensivat Stanfordin yliopiston psykologian laitoksen kellari-tiloihin "vankilan".

Heti kokeen alkamisen jälkeen tutkijat huomasivat, että vanginvartijat ottivat roolinsa hyvin vakavasti. He alkoivat kohdella vankeja kylmästi ja käyttivät jopa erilaisia psykologisen kidutuksen muotoja.



Taivuttelun jälkeen kaksi ihmistä kolmesta katkaisi rotan kaulan.

Vangit hyväksyivät saamansa kohtelun vastalauseita. Vartijoiden otteet kovenivat, ja vangit ahdistuivat niin pahasti, että koe jouduttiin keskeyttämään kuusi päivää sen alkamisen jälkeen.

Myöhemmin koe on kyseenalaistettu, sillä osa osallistujista on väittänyt, että heitä rohkaistiin näyttelemään ja käyttämään rajuja keinoja. Zimbardo on myöntänyt, että hänen tutkijaroolinsa oli vankilakokeen aikana hyvin aktiivinen, mutta hän on kiistänyt painostaneensa osallistujia.

Zimbardon työ psykologian tutkimuksen parissa jatkui vankilakokeen jälkeen ja jatkuu yhä. Hän on keskittynyt muun muassa ujuden ja sankaruuden tutkimukseen.

Tutkija ei voi ennakoida tai hallita kaikkea. Erityisesti tämä korostuu poikkeuksellisissa koeasetelmissa, kuten Stanfordin vankilasimulaatiossa, professori Laitila arvioi.

– On vaikea arvioida etukäteen, miten rajuksi tällainen koe voi muuttua hyvinkin nopeasti.

Eettiseltä kannalta ainoa myönteinen puoli on, että kokeen osallistujiksi haettiin täysi-ikäisiä, vapaaehtoisia ihmisiä.

– Jos osallistujat olisivat olleet alaikäisiä tai terveydentilaltansa tai henkisen kehityksensä vuoksi ei-täysivaltaisia, olisi se ollut hyvin pulmallista.

IHMISET "TAPPOIVAT" SÄHKÖSHOKEILLA

Vuonna 1961 yhdysvaltalaisen Yalen yliopiston sosiaalipsykologi **Stanley Milgram** halusi selvittää, miten pitkälle ihmiset ovat valmiita noudattamaan käskyjä. Milgram pohti tottelevaisuuden, auktoriteetin ja persoonallisuuden suhdetta. Hän halusi ymmärtää esimerkiksi niiden natsien toimintaa, jotka kertoivat tappaneensa "kuuliaisuudesta".

Milgram päätti järjestää tottelevaisuuskokeen. Vapaaehtoisille koehenkilöille kerrottiin, että he toimisivat kokeessa opettajina. Mukana oli myös kokeentekijä ja oppija. Koehenkilö luuli, että myös oppija on vapaaehtoinen osallistuja, vaikka todellisuudessa hän kuului tutkimusryhmään.

Koehenkilö näki, kun oppija laitettiin istumaan sähkötuoliin. Oppija opetteli ulkoa sanapareja, joita opettaja sitten alkoi kysellä häneltä. Opettajalle kerrottiin, että hänen tulee antaa sähköisku oppijalle aina, kun tämä tekee virheen. Sähköiskujen kerrottiin kovenevan kokeen edetessä.

Yli kuusi kymmenestä koehenkilöstä antoi sähköiskuja kovimpiin mahdollisiin voimakkuuksiin asti, vaikka viereisestä huoneesta kuului tuskanhuutoja ja "hengenvaara"-kyltti alkoi vilkkua. Todellisuudessa ketään ei sa-



Koehenkilö näki, kun oppija laitettiin istumaan sähkötuoliin.

tutettu: oppija ei saanut sähköiskuja, vaan tuskanhuudot ja vilkkuva kyltti olivat pelottelukeinoja.

Vain harva koehenkilö keskeytti kokeen. Moni koki silminnähtävää ristiä ja jopa tuskaa mutta totteli silti ohjaajan käskyjä loppuun asti.

Koetta on pidetty todisteena tottelevaisuuden vaaroista. Myöhemmin on arvioitu, että monet tekijät vaikuttivat siihen, että niin iso osa koehenkilöistä totteli käskyjä loppuun saakka. Yle on esimerkiksi yksi maailman arvostetuimmista yliopistoista, mikä on todennäköisesti vakuuttanut koehenkilöt siitä, että tutkimuksen täytyy olla eettinen ja turvallinen.

Milgramin ura jatkui menestyksenkäänä myös tottelevaisuuskokeen jälkeen. Myöhemmin hän toimi apulaisprofessorina Harvardissa, mutta häntä ei vakinaistettu sinne. Tottelevaisuuskokeen epäeettisyyttä pidetään yhtenä mahdollisena syynä tähän.

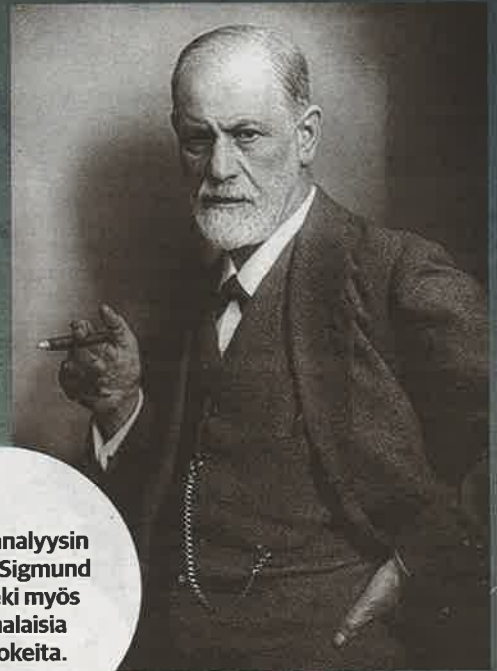
Hirvittävästä kokeesta saatiin kammottavia tuloksia, Laitila tiivistää.

– On hurja tutkimustulos, että jopa 66 prosenttia ihmisistä antoi kovimpia mahdollisia sähköiskuja toiselle, hän sanoo.

– Ajattelen, että Stanfordin vankilakoe sekä Milgramin sähköshokkikoe raastavat modernin ihmisen ylimielisyyttä. Tutkimusasetelmat olivat hyvin kyseenalaisia, mutta tulokset näyttävät, miten ohut ja nopeasti rapautuva meidän sivistyksemme pinta-kuori on.

Vankilakoetta tai sähköshokkikoetta ei voisi uusia, Laitila uskoo. Nyt aiheita tutkittaisiin todennäköisesti "luonnollisessa ympäristössä" eli sosiaalisessa mediassa. Laitilan mukaan sosiaalisen median kuuhunnoista tavoitetaan massapsykologian huonot puolet, esimerkiksi toisten haukkumisen ja tuomitsemisen.

– Keskusteluissa lähdetään helposti lyttäämään joku jopa ilman ratkaisevaa näyttöä. Nimettömänä tuomitsemisessa on paljon samaa kuin siinä, että ihminen antaa sähköiskuja viereisessä huoneessa istuvalle. ►



● **Psykoanalyysin** kehittäjä Sigmund Freud teki myös kyseenalaisia ihmiskokeita.



● **Itävaltalainen** Emma Eckstein haki Freudilta apua masennukseen mutta joutui nenäleikkaukseen.



● **Stanfordin vankilakoe** meni niin rajuksi, että se jouduttiin keskeyttämään.

● Albert-vauva opetettiin pelkäämään kaikkea karvaista.



● David Reimerin sukupuoli muutettiin kokeellisesti. Tapaus tunnetaan myös nimellä John/Joan.

LAPSILLE AIHEUTETTIIN PUHEVIKOJA

Hirviökokeeksi kutsutussa kokeessa Wendell Johnson ja Mary Tudor testasivat kielteisen ja myönteisen palautteen voimaa orpolapsilla vuonna 1939. Koehenkilöiksi valittiin 22 orpoa lasta yhdysvaltalaisesta Davenportin kaupungista.

5–15-vuotiaat lapset jaettiin kahteen ryhmään. Ensimmäisessä ryhmässä lapset saivat puheterapiaa ja heitä keuhuttiin, kun puhe sujui. Toisessa ryhmässä lasten puhetta pilkattiin ja heidän osaamistaan vähäteltiin. Molemissa ryhmässä oli sekä lapsia, joilla oli puheviikoja, että lapsia, jotka puhuivat virheettömästi.

Tulokset olivat mykistäviä. Jopa osa aikaisemmin virheettömästi puhuneista lapsista sai vakavia puheongelmia, kun heidän puhettaan ilkuttiin. Joillakin lapsilla puhevaikutukset jatkuivat heidän elämänsä loppuun saakka.

Tutkimusta ei koskaan julkaistu, koska Johnson ja Tudor pelkäsivät, että sitä verrattaisiin natsien tekemiin kokeisiin. Johnson jatkoi aiheen tutkimista mutta ei koskaan maininnut "hirviötutkimusta" kirjoissaan tai julkaisuissaan, jotka koskivat änkyyttämistä tai muita puhevaikeuksia.

Myöhemmin osa koehenkilöinä toimineista lapsista haastoi yliopiston oikeuteen henkisisistä kärsimyksistä. He saivat korvauksena yhteensä 925 000 dollaria.

VAUVA OPPI PELKÄÄMÄN KAIKKEA KARVAISTA

Yhdysvaltalainen psykologi ja behaviorismin kehittäjä John B. Watson oli kiinnostunut peloista. Erityisesti Watsonia mietitytti se, miten lapset oppivat pelkäämään asioita. Vuonna 1919 hän testasi tätä yhdeksän kuukauden ikäisen Albert-vauvan avulla.



Aidille maksettiin vauvan lainasta yksi dollari.

Watson tutustutti Albertin erilaisiin karvaisiin eläimiin, esimerkiksi valkoiseen hiireen. Aluksi Albert piti eläimistä kovasti. Sitten Watson alkoi liittää eläimen kohtaamiseen pelottavia ääniä, kuten pamauksia.

Albert oppi nopeasti yhdistämään eläimet ja pelottavan äänen ja alkoi pelätä eläimiä. Pelko laajeni koskemaan kaikkea karvaista.

Kokeen epäeettisyyttä lisää se, ettei Watson koskaan opettanut Albertia olemaan pelkäämättä eläimiä. Albertin äiti sai vauvansa lainasta korvaukseksi yhden dollarin eli 6,25 nykyeuroa.

Myöhemmin koetta on arvosteltu, sillä on todettu, että ihmiset oppivat pelkäämään helpommin tiettyjä asioita. Esimerkiksi rotat ovat levittäneet tauteja, joten niiden pelko on ollut evoluutiossa hyödyksi. Siksi ihminen on helpompi ehdollistaa pelkäämään rotia kuin esimerkiksi taloja.

LAPSET PAHOINPITELIVÄT VASARALLA

Kanadalais-yhdysvaltalainen psykologi Albert Bandura halusi tutkia, miten lapset oppivat erilaisia käyttämis- ja pelottamistapoja. Hän testasi asiaa Stanfordin yliopistossa 1960-luvun alussa. Koehenkilöinä toimivat 3–6-vuotiaat lapset sekä puhallettava Bobo-nukke.

Ensin lapsille näytettiin video, jossa aikuinen hakkasi, pahoinpiteli ja haukkui Boboa. Sitten lapsi jätettiin yksin huoneeseen nukken kanssa.

Suurin osa lapsista alkoi pahoinpidellä nukkea, osa hyvin rajusti. Kokeen aikana kuvatussa videossa raitapaitainen poika muun muassa lyö nukkea vasaralla, istuu sen päällä ja tökkii sitä leikkiseleillä.

Bandura toisti kokeen kaksi kertaa ja sai molemmilla kerroilla saman tuloksen: lapset matkivat näkemäänsä käytöstä tarkasti.

Esimerkkien joukossa koe on vähiten epäilyttävästä päästä, Laitila sanoo.

Lapset altistuvat monenlaiselle jo seurattaessaan omia vanhempiaan. He voivat hyvin nähdä samantapaista käytöstä kuin videolla, tosin kohteena ei aina ole pelkkä nukke.

Bobo-koe opetti paljon mallioppimisesta. Se vahvisti käsitystä, jonka mukaan lapset oppivat havainnollalla ja matkimalla.

Kokeen tulokset kertovat,

● Mallioppimiskokeessa lapset pahoinpitelivät puhallettavaa nukkea.



kuinka paljon merkitystä on sillä, millainen kasvatuksen ja aikuisen mallin lapsi saa. Se on kestävä tutkimustulos, Laitila arvioi.

Koetta ei silti voisi enää toistaa, sillä se tuskin menisi läpi nykyaikaisesta eettisestä ennakkoarvioinnista.

OPETTAJA PERUSTI FASISTISEN KULTIN

"Miten on mahdollista, että holokaustin annettiin tapahtua?" yhdysvaltalaisen lukio-opettajan **Ron Jonesin** opiskelijat kysyivät vuonna 1967. Kun Jones ei osannut vastata, hän päätti näyttää opiskelijoilleen, miten fasistinen liike syntyy.

Hän perusti luokkaansa kultin, jota kutsui "Kolmanneksi aalloksi". Ensin Jones loi autoritäärisen ilmapiirin ja otti itselleen vahvan johtoaseman. Oppilaiden tehtävänä oli ainoastaan totella käskyjä.

Kukaan ei alkanut taistella tuta kuria vastaan, vaan oppilaat innostuivat kultista nopeasti. Pian liike laajeni koko kouluun. Oppilaat keksivät oman tervehdyksen, suunnittelivat liikkeelle oman jäsenkortin ja alkoivat vakoilla toisiaan.

Jo neljäntenä päivänä koe oli lähtenyt käsistä niin pahasti, että Jones päätti keskeyttää sen. Viidentenä päivänä hän lopetti kokeilun ja kertoi oppilaille, mistä Kolmannessa aallossa oli todellisuudessa ollut kyse.

Oppilaat hyväksyivät saamansa opetuksen eikä kultin toiminta jatkunut.

Koetta ei dokumentoitu kovin tarkasti sen tapahtuma-aikana. Lukion koululehti teki siitä artikkelin, mutta Jones itse kirjoitti kulttikokeesta vasta vuosia myöhemmin.

Tunnetuksi koe tuli myöhemmin, kun siitä tehtiin nuortenromaani sekä useita elokuvia, muun muassa saksalainen *Die Welle*. Vuonna 2010 ensi-iltansa sai dokumentti *Lesson Plan*, jonka tekijä on yksi Jonesin opiskelijoista.

VAUVAN SUKUPUOLI MUUTETTIIN

Kanadalaisen **David Reimerin** tapaus on yksi surullisimpia esimerkkejä siitä, mihin epäeettinen ihmiskoe voi johtaa. Vuonna 1965 syntyneen Reimerin nimi oli alunperin **Bruce**. Syntymässä hänet ja hänen kaksoisveljensä **Brian** määriteltiin pojiksi. Brucen sukuelimet kuitenkin silpoutuivat pahasti, kun hänelle tehty ympärileikkaus epäonnistui.

Vanhemmat veivät Bruce-vauvan lääkäri **John Moneyn** vastaanotolle. Hän oli kiinnostunut sukupuolesta ja uskoi, että sukupuoli-identiteetti opitaan ainoastaan sosiaalisissa tilanteissa. Siksi Money ehdotti, että Reimerille tehtäisiin leikkaus, jossa hänen sukuelimensä leikattaisiin muistuttamaan tyypillisiä naisen genitaalreja. Sitten vauva kasvatettaisiin tyttönä. Hän uskoi tämän olevan helpompaa Reimerin "seksuaaliselle kehitykselle".

Näin tehtiin, ja Reimer nimettiin **Brendaksi**. Reimer ei kuitenkaan kos-



Suomessa vastaavia leikkauksia tehdään edelleen.

kaan kokenut olevansa tyttö, ja masentui jo nuorena.

Teini-ikäisenä hän sai tietää, mitä hänelle oli tehty vauvana. Reimer päätti, että haluaa alkaa elää miehenä ja muutti nimensä Davidiksi. Hänelle tehtiin erilaisia hoitoja, muun muassa leikkaus, jolla peruttiin vauvana tehty sukelinkirurgia.

Reimerin masennus jatkui pitkään ja paheni, kun Brian-veli kuoli huumeiden yliannostukseen. David Reimer teki itsemurhan vuonna 2004.

Tutkija John Moneyn ura oli menestykselinen, ja häntä pidettiin pitkään sukupuoli- ja seksuaalisuusasiantuntijana. Reimerin itsemurhan jälkeen häntä kuitenkin alettiin arvostella rankasti.

Vauvan sukupuolen muuttaminen sosiaalisena kokeena on hyvin ongelmallista, Laitila toteaa. Suomessa vastaavia leikkauksia tehdään kuitenkin edelleen intersukupuolisille vauvoille. Intersukupuoliset ovat lapsia, joiden sukupuolta ei voida yksiselitteisesti määrittää syntymässä.

Suomessa tapana on ollut, että vanhemmat ja lääkäri tekevät päätöksen siitä, mikä sukupuoli lapselle määritetään. Sitten lapsen sukuelimet leikataan päätetyn sukupuolen mukaisesti.

Käytäntöä on arvosteltu viime vuosina. Moni maa on jo lopettanut vauvoille tehtävät leikkaukset, ja niiden määrää on vähennetty myös Suomessa.

- Tämä on kipeä asia. Reimerin tapaus on hyvä esimerkki siitä, että hyvin varhainen, ulkopuolelta tehty määrittely ei aina mene oikein, Laitila sanoo.

Kalldi nämä psykologian ja sosiaalipsykologian kokeet ovat eettisesti kyseenalaisia, Laitila sanoo. Turhia ne eivät kuitenkaan ole, vaan useilla kokeilla on myös tieteellistä arvoa, hän uskoo.

Epäilyttävien, jopa hirviömaisten kokeiden tärkein anti onkin muistuttaa meitä ihmisluonnosta, professori toteaa.

- On erityisen haastavaa nousta valtavirran ajattelua vastaan, vaikka huomaisikin siinä jotain epäilyttävää. Jos auktoriteettiasemassa oleva henkilö tekee ongelmallisia johtopäätöksiä, muuttuu vastustaminen vielä vaikeammaksi. ●

Ennakkoarviointi estää nykyisin pahimmat ylilyönnit

Tieteellisessä tutkimuksessa painotetaan nykyisin eettistä näkökulmaa ja hyvää tieteellistä käytäntöä, kertoo Tutkimuseettisen neuvottelukunnan pääsihteeri **Sanna Kaisa Spoof**.

Tutkimusetiikkaa aletaan opettaa heti kun opiskelija menee yliopistoon, ja tuleva tutkija kasvaa oman tieteenalansa eettisiin käytäntöihin jo opintojensa aikana.

Tutkimushankkeiden eettisyyttä varmistamaan on kehitetty eettiseksi ennakkoarvioinniksi kutsuttu valvontamalli. Ennakkoarviointia käytetään etenkin ihmisiä tutkittaessa.

Arviointi tehdään esimerkiksi, jos tutkimuksessa puututaan fyysiseen koskemattomuuteen, jos siitä voi aiheutua tutkittavalle vaaraa tai jos tutkimus sisältää erityisen voimakkaita ärsykeitä. Tällöin lautakunta tekee lausunnon tutkimuksen eettisyydestä.

- Hylkääviä lausuntoja tulee vain harvoin. Jos tutkimussuunnitelmassa on ongelmia, arviointilautakunta on yhteydessä tutkijaan ja ehdottaa muutoksia tutkimussuunnitelmaan, Spoof kertoo.

Lausunnon on oltava valmiina ennen tutkimuksen aloittamista. Se on laillisesti sitova ainoastaan lääketieteellisissä kokeissa, mutta suomalaiset yliopistot ja tutkimuslaitokset ovat luvanneet noudattaa lausuntoja kaikilla muillakin aloilla.

Tutkijan kannalta ennakkoarviointi on kuin talovakuutus, Spoof vertaa.

- Jos tutkijaa syytetään jälkikäteen virheistä, hän voi näyttää eettisen toimikunnan lausunnon ja osoittaa, että asiat ovat kunnossa.

Tällaista menetelmää ei ollut käytössä 1900-luvun alussa, jolloin tehtiin suurin osa psykologian alan epäeettisistä kokeista.

Eettisyyttä lisää myös se, että nykyään koehenkilöihin suhtaudutaan eri tavalla kuin ennen.

- Heidän tulisi todella olla osallistujia eikä ainoastaan tutkimuksen kohteita, Jyväskylän yliopiston psykologian professori **Aarno Laitila** kuvailee.

Esimerkiksi uutta psykoterapiatapaa testatessa tämä tarkoittaa sitä, että tutkittava ei ole ainoastaan passiivinen hoitomene-

telmän kohde, vaan hänen kokemuksensa huomioidaan tutkimuksessa. Ei siis katsota ainoastaan ulkoapäin, miten terapia näyttää vaikuttavan, vaan kysytään tutkittavalta, millainen tämän oma kokemus terapiasta on.



Hylkääviä lausuntoja tulee vain harvoin.

Kauhisteellaanko viidenkymmenen vuoden päästä joitakin tällä hetkellä käytössä olevia tutkimusmenetelmiä? Sen arvioiminen on vaikeaa, Laitila sanoo.

- Oletan, että tutkijat tekevät päätökset kaiken käytettävissä olevan tiedon valossa, kun he pohtivat, millaisiin hankkeisiin lähtevät mukaan. Tavoitteena on, ettei ketään altistettaisi jollekin yksiselitteisesti vahingoittavalle tai vaaralliselle.

Silti ylilyöntejä ja virheitä tapahtuu. Heinäkuun lopussa julkisuuteen nousi alankomaalaisen tutkimus, jossa tutkittiin, voisiko Viagra parantaa verenkiertoa raskaana olevien naisten istukoissa. Kokeessa kuoli yksitoista vauvaa.

- Lopputulos oli hirveän traaginen. Juuri tällaisen välttämiseksi riskit tulee aina arvioida huolellisesti etukäteen.

Epäeettisiä ihmiskokeita on tehty myös tutkimuslaboratorioiden ulkopuolella, Laitila muistuttaa.

- Neuvostoliitossa tehtiin vuosikautia kestänyt yhteiskunnallinen koe, kun koko valtiomuoto muutettiin. Siinäkin sattui kaikenlaista.

Ongelma on sama kuin monissa psykologian ja sosiaalipsykologian epäeettisissä kokeissa.

- Silloin etiikalla ei ollut hirveästi merkitystä. Ajateltiin vain, että tarkoitus pyhittää keinot. ●